

HELYZETKÉP – HÁRMAS TÜKÖRBEN

GEROLD LÁSZLÓ

Megkerülhetetlen evidencia: a Vajdaságban élő magyarság soha nem volt a mostanihoz hasonló szorult helyzetben. Nem is csak azért, mert létszámunk megcsappant vagy mert a fenntartásunkat biztosító vásárlóerő drasztikusan csökkent, ez szinte általános, sokkal inkább azért, mert állami rendelkezések nehezítik anyanyelvhasználatunkat, kérdéssé tesz az iskoláztatásunkat, nyomorgatják sajtónkat. Mert kiszolgáltatottak lettünk – saját szülőföldünkön. Az egzisztenciális – anyagi és politikai – nehézségek mellett külön gond és fájdalom, hogy egyre inkább azok a keretek jutnak veszélybe, lesznek szűkebbek, amelyeket a kisebbség teljes emberjogú létezésének megteremtéséhez a kultúra nyújt(hat). Mindenekelőtt az iskola, minden szinten. Továbbá: a művészetek – irodalom, színház, zene, képzőművészet. És a tudomány. S minddel összefüggésben – a nyelv. Mindaz, amitől a kisebbségi is ember. Van saját kultúrája, ami a kisebbség életében nagyobb, hangsúlyosabb szerepet kap, mint a nemzetében, mely a művelődés minden formáját eleve adottságként kapja, használja és élvezzi. A kisebbségnek viszont a kultúra formáit újból s újból ki kell vívnia – önmaga számára.

Miért, minek következtében jutottunk, juthattunk erre a mélypontra? Egyszerű lenne a politikai helyzetre, a háborúra, esetleg a záratra hátrítani mindent. Holott másról van szó. Másról is: a nehéz helyzetet, ha nem is kiváltó, de mindenképpen elmélyítő egyéb tényezőkről, körülményekről.

Alaptény: az 1989-ben kezdődő s azóta egyre gyorsuló belpolitikai változás teljes mértékben készületlenül találta a vajdasági magyarságot. Túlnyomórészt nem a politikai igazodás okozott gondot. Ki előbb, ki utóbb felismerte, hová nem szabad állni. S a pártváltás különben is

magánkérdés. A kultúra viszont nem. S épp a kultúra szempontjából mutatkozott meg a készületlenség, igaz, ezért részben nem a vajdasági magyarság hibáztatható, hanem a kommunista pártállam. Most derült ki, milyen káros, milyen súlyos következményekkel járhat, ha a kisebbség művelődési életének nincs rendszere, ha szervezetlen: a változásokkal szemben teljesen védtelen.

A vajdasági magyar kisebbségnek voltak (s vannak) intézményei, ezek a lehetőségekhez és szükségletekhez mértén működtek, talán nem is rosszul. De amikor a belpolitikai változással a pártállami törődés minden támogatást a szerb nacionalizmus, az egységes (nagy)szerb nemzetállam függvényévé tett, a lakosságot nemzetiségi alapon államalkotó és másodrendű polgárookra osztotta, s a kultúrát általában, de kivált a kisebbségit az államilag gerjesztett hódító háború érdekében kersztre feszítették, a magyar intézmények a teljes kiszolgáltatottság állapotába jutottak. A senki földjén találták magukat.

Prédává váltak. Többszörösen is.

Egyrészt prédái lettek, lehettek a szövetségi és főleg a szerb állam nacionalista fütöttségű buzgalmának, másrészt a kisebbségen belüli hatalomvágyóknak, illetve a meggondolatlan magyarországi „gyámkodóknak”. Azzal, hogy míg az első a belpolitikai változás következményeként szinte természetes, a másik kettő ép ésszel felfoghatatlan, s elkerülhető lett volna, lenne.

A nagy politika, amely a szerb nacionalizmus egyedül üdvözítőnek hirdetett pozíciójáról viszonyult a kisebbségi művelődési élethez, intézményekhez – ha kell nekik iskola, sajtó, színház, tudomány, legyen, de ne közköltségen, csak ha a saját zsebükből fizetik! –, teljes lojalitást követelt, s ezt mint a számára legfontosabb, a sajtó esetében tette, az anyagi támogatással kapcsolta össze. A szerb nyelven hozsannázók táborába akarta kényszeríteni a jugoszláviai magyar tájékoztatást. A tévé esetében szinte teljesen, a rádióban részben, a Magyar Szó esetében viszont nem, illetve a legkevésbé sikerült a belgrádi tévé vezette népi dezinformálás – a kedvezőtlen hírek, bel- és külpolitikai vélemények elhallgatása, megmásítása, nemtetsző részleteinek kihagyása – terjesztőivé súlyosítani a magyar nyelvű informálást. A szerb szupremációt biztosítandó teljes, az élet minden területére kiterjedő centralizáló törekvések, melyek törvényes keretet kaptak, minden képviselői, sajtóbeli és egyéb tiltakozási forma ellenére zavartalanul folytak. A vajdasági magyar művelődésnek (is) tehetetlenül kellett elszenvednie a megalázó nyelvi és nagyfokú kiszolgáltatottságot jelentő oktatási törvények rendelkezéseit.

Nem is szólva arról, hogy az áligazságokat terjesztő, olykor véres szájú parlamenti felszólalások mellett tévéműsorokkal, újságcikkekkel, fiktív olvasói levelekkel preparálták a szerb közvéleményt a kisebbségek, elsősorban a magyarok megbízhatatlanságáról, szakadárságáról, igazolni szándékozván ezzel is a másodrendűségeire ítéltetés jogosságát, hangsúlyozván a kisebbség idegen voltát, betelepültségét. Jogi keretek között terjedtek az áligazságok, zajlott a kisebbségi kultúra intézményeinek leépítése, tobzódott a sovinizmus, amely addig fokozódott, hogy naponta kimondatott a szerbség mennyei eredete, kiválasztott volta, minden nemzetnél távolabbra nyúló ősisége.

Tény, hogy ezzel a nemzeti eufóriával szemben, amelyre nem kis mértékben, a teljesen vagy részben írástudatlan népet manipuláló hatalom építette/építi állásait, húzta fel palotája falait, nem nyújthatott volna védelmet semmiféle művelődési struktúra, egyetlen kulturális érdekvédelmi szervezet sem. Megkockáztatható azonban, hogy egy létező, sőt jól felépített szervezeti forma némileg mégis amortizálta volna a romboló hatásokat, főleg ha mind az itthon maradt, mind pedig a vagyonukat külföldre menekítő vállalkozók segítségével sikerült volna rövid idő alatt kiépíteni egy kisebbségi alapítványhálózatot, amely legalább részben anyagi és működési függetlenséget, még ha minimálisat is, biztosított volna sajtónak, könyvkiadásnak, színháznak, tudományos kutatásnak s részben oktatásnak.

Sajnos, a változás előtti pártállam néhány évtizeden át tűzzel-vassal irtotta, megtorolta a kisebbségi művelődési élet, intézmények szervezettségét, koordinálását szavatoló ún. vertikális szerveződésnek még a gondolatát is. S ezzel valójában az új pártállam prédájává tette, kényekedvének szolgáltatotta ki a kisebbségi kultúrát.

Érthető, hogy a belpolitikai változással szinte egy időben felmerült egy kisebbségi érdekvédelmi szervezet megalakításának gondolata. Az, amire évtizedeken át nem volt lehetőség, de ami most segítséget nyújthatott volna elsősorban a kultúra – a nemzeti identitás alapja, az azonosságtudat meghatározója – zavartalan és folyamatos létezéséhez. Ehhez azonban sokkal több bölcsességre lett volna szükség, mint amivel a megalakult Vajdasági Magyar Demokratikus Közösség létrehozói, vezetői rendelkeztek s rendelkeznek. Mindenekelőtt kisebbségi érdekvédelmi célokat kellett volna szolgálni, s nem lett volna szabad pártcélok alá rendelni a kisebbségi művelődési életet. Sajnos, ez történt, sőt a pártállamtól a differenciálás gyakorlatát is átvették, és jó meg rossz magyarokra osztották a kisebbséget. A jók a pártfegyelmet tűrők, a rosszak a

különvéleményt képviselők voltak, ezekhez tartozott az értelmiség egy része, amellyel szóba sem álltak, ellenben igyekeztek lejáratni határon innen és határon túl. Mindenekelőtt nemzetárulással, magyarellenességgel, illetve a hatalommal való paktálással vádolva őket.

Oldalakon át sorolhatók azok a támadások, amelyeket az egykori pártelit gyakorlatát követve a pozícióját féltő és mások rovására erősíteni kívánó VMDK-vezetőség és -ideológusok az értelmiségre zúdítottak, azokra, akik nem voltak hajlandók pártkatonái lenni a tévesen értelmezett magyarságesszmének. Szemmel láthatóan összetévesztették a politikai harcot a kisebbségi öntudatot nevelő szakmai és az alkotó művészi aktivitással. Mintha csak villanypóznák léteznének, lelket nemesítő, gyönyörködtető és szellemi táplálékot termő virágzó almafákra nem lenne szükség. Mindenkitől legalább vezércikket vártak el, s szem elől tévesztették a szellemi munkamegosztás szükségességét. Ilyen alapon nézték le a pedagógusképzést, a tankönyvírást, a gondolkodni tanító irodalmi mű vagy színházi előadás szerzőit. Minden kisebbségi aktivitás non plus ultrájává a politikai buzgalmat tették, természetesen azzal a megszorítással, hogy közben csakis az általuk megfogalmazott elvek feltétel nélküli támogatóiként lehet tevékenykedni. Holott éppen az ún. „nagy gondolatok” voltak végiggondolatlanok. Mint például a megmaradás törvényévé tett hármas autonómia, amelyre mindenkinek fel kell esküdnie ahhoz, hogy ne tekintsék rossz magyarnak, s hogy a kisebbségi érdekvédelmi szervezet támogatására számíthasson. Nem gondolván arra, hogy a hármas autonómián belül a területi autonómia öngyilkossággal egyenlő, mert olyan kisebbségirtó, az etnikai összetételt erőszakkal megváltoztató forgatókönyvre nyújt alkalmat, mint amilyent Baranyában, Szlavóniában, Boszniában, Krajnában már sikerrel használtak. Arról nem is szólva, hogy ha történetesen sikerülne érvényt szerezni az autonómia-koncepciónak, mi lenne a dél-bácskai – ide számítva Újvidéket is! – és a bánáti magyarok (lehetnek vagy százhuszezen!) sorsa. Az, ami a szórványban rekedteké, hallhattuk a magát érdekvédelminek nevezett szervezet elnökétől: asszimilálódnak, beolvadnak vagy felköltöznek az autonómiába. Hasonlóképpen meggondolatlanságra vall a magyar iskolahálózat létrehozásának terve, ha előzőleg településenként végzett elemzésekkel nem győződünk meg ennek előnyeiről és hátrányairól. Felmérés nélkül is szinte bizonyos, hogy a városokban, ahol a kisebbség szétszórtan s nem homogén tömbökben él, lehetetlen és értelmetlen létrehozni magyar iskolákat, hiszen ezzel csak azt érzük el, hogy több gyerek fogja választani a közelebbi nem magyar, mint a távolabb eső

magyar iskolát, s hogy több magyar pedagógus állás nélkül marad. Ugyanígy az is biztos, hogy a tiszta magyar községekben, vagy ott, ahol a területi megoszlás ezt lehetővé teszi, már vannak vagy lehetnek magyar iskolák. Ismerve Vajdaság nemzetiségi tarkaságát, lehetetlen egységes megoldásokat erőltetni, s nem szabad megfeledezni arról a sajtáságról sem, amit a Vajdasági Szocialista Liga vagy a Vajdasági Klub nevű párt-, illetve polgári egyesülés evidenciaként kezel s vall, hogy a Vajdaságban csak együtt és egyenjogúan élhet minden nemzet fia. Valóban értelmetlenség mindenáron és mindenütt tiszta magyar iskolákat szervezni. Sokkal inkább azzal kellene törödni, hogy az oktatás színvonala minél magasabb, feltételei pedig minél korszerűbbek legyenek. Hogy minden tárgyat általános és középiskolában egyaránt anyanyelven tanulhassanak a diákok, s hogy legyenek jó tankönyvek. Például szöveggyűjtemények kiadásán kellene fáradozni (a tankönyvkiadás állami monopólium!), ha az irodalomtankönyvek kényszerből – korlátozott terjedelemben! – egyben olvasókönyvek és irodalomelméleti meg -történelmi kézikönyvek is, s csak minimális szövegismeretet biztosítanak. Ha van bármilyen politizálásnál értékesebb kisebbségvédelmi gesztus, akkor az az oktatás magasabb fokú színvonalának és lehetőségeinek megteremtése. Nem attól lesz magyar a magyar gyerek, ha ezt a mellét verve hangoztatja, hanem ha ismeri nemzete szellemi értékeit, kultúráját.

A vajdasági magyar „érdekvédelmet” az említett rögeszmék mellett nagyfokú szervezetlenség és szakszerűtlenség jellemzi és nehezíti. Kétségtelenül voltak akciók, fontosak, mint például a Szabadkai Népszínház megmentésére irányuló aláírásgyűjtés vagy az anyanyelven való tanulás előnyeinek tudatosítása. De ezek kampányszerűen történtek, s mint az utóbbi esetében, nélkülözték a tudományos igényű alaposágot, egy-egy felhívás sikeréről vagy sikertelenségéről nem készült fölmérés, amiből okulni lehetne a következő alkalomra. Következő alkalom pedig vagy nincs, vagy hasonlóképpen előkészítetlen. Egyrészt mert az akciók háttérben politikai poénszerzés állt, s ezért megrekedtek a látszattörődés szintjén, másrészt viszont – nem tudván felkarolni az értelmiséget – mert megfelelő szakszolgálat híján egy-egy szükséges akció előkészítetlen, kihordatlan maradt. A következmények végtelenül súlyosak, elég arra utalni, hogy a Szabadkai Népszínház sorsát éveken át nem sikerült rendezni. A szerb hatalom a legjobb esetben tétlenül nézi ennek a jelentős kisebbségi intézménynek a pusztulását, ugyanakkor viszont kapkodó próbálkozásainkkal az önálló magyar színházat is szinte lehetetlen tető alá hozni. Neve már van: Kosztolányi Dezső Színház, de társulata, mű-

sora, koncepciója nincsen. Említhetnénk még az önálló magyar – Kosztolányi Dezső – egyetem tervét is, amelyet szintén a realitások (kikkel, kiknek, miből, mit s minek?) mellőzésével szeretnének évek óta megalakítani, miközben természetesen semmi sem történik, nem történhet, csupán az, hogy a megalapozatlan tervezettség alatt a magyar lektorátus-rendszert sem sikerül kialakítani az Újvidéki Egyetemen, és ez lehetővé tenné a kétnyelvű képzést legalább a lakossággal legközvetlenebbül kapcsolatban levő szakembereket képező karokon. De talán színháznál is, egyetemenél is fontosabb, sorsdöntőbb a vajdasági magyarság számára a *tanítóképzés*, amely állami átszervezés után megszűnt (megalakították a Tanító Kart, s innen „kifelejtették” a kisebbségi tanítók képzését!), és az érdekvédelmi szervezet néhány képviselői felszólaláson kívül semmit sem tett visszaállítása érdekében. Holott ha a kisebbségi létet valami veszélybe sodorhatja, az a tanítóképzés megszüntetése. Persze, mondhatnánk némi fájó öniróniával, lehet, hogy hamarosan nem is lesz magyar tanítókra szükség a Vajdaságban, ehhez csak az kell, hogy a támogatott, sőt részben szervezett középiskolás és egyetemista kivitel után az elemisták magyarországi tanulása is divatba jöjjön.

Az okatlan kisebbségi „érdekvédelem” példái között említhetjük a magyar sajtóház tervét is, vagy a Magyarságkutató Tudományos Társaság megalakítását. Sajtóház van, a Forum, tudományos intézet, a Hungarológiai Szak is létezik. Csakhogy ezeknek az a bűnük, hogy nem jó magyarok, mert nem engedik meg a VMDK-felügyeletet. Nem számít, hogy a Magyar Szó a belgrádi Borba mellett még mindig Szerbia legobjektívabban tájékoztató újságja, rossz, mert nem áll a kívánt irányítás alatt. Beszédes a szabadkai Új Hét Nap példája. Amíg a szervezet szócsöve volt, elfogadták, amikor konfrontálódott vele, rossz újság lett. Az oktatás mellett tudományos kutatómunkával is foglalkozó Hungarológiai Szak – a közelmúltig Hungarológiai Intézet – mellett azért hívták életre a Magyarságkutató Tudományos Társaságot (közben már a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság is megalakult!), hogy az ún. „kemény társadalomtudományokkal” foglalkozzon, melyekre az irodalmi, nyelvi, néprajzi és művelődéstörténeti kutatásokat végző Hungarológiai Intézet nem volt s nincs regisztrálva, és szakemberei sem voltak hozzá, kontármód meg mi értelme művelni a tudományt. Az új társaság munkája azonban nem a jelzett tudományos diszciplínákban merül ki, hanem azokban, melyeket a néhány évtizede létező újvidéki intézet is folytat. Nyilvánvaló, az új cégre a felette való hatalom gyakorlása miatt volt szükség. Hogy az érdekvédelmet milyen előszeretettel tévesztik össze a

pártérdekkel (s a magánérdekkel!), bizonyítja a könyvkiadás magyarországi támogatásának esete. A néhány ízben szakmai tisztességgel helyállni igyekvő alkuratoriumot leváltatták s politikai felügyelet alá kényszerítették – pesti illetékesek segítségével. Azokat az írókat, mintegy huszonötöt, akik tiltakoztak, demokráciaellenességgel vádolták.

Azzal párhuzamosan, ahogy a populizmus szelleme eluralkodik a vajdasági „érdekvédelmi szervezetben”, provinciálódik a kisebbségi magyar kultúra. Ennek legekleatásabb példáját épp a könyvkiadásban lejátszó változások szolgáltatják.

Hathatós és gátlástalan kisebbségi ügyködéssel átalakul a vajdasági magyarság intézményrendszere, s történik ez anélkül, hogy az egyes intézmények munkája szakszerűség szempontjából javuló változást mutatna. A Vajdaságban általános tendenciává lett a létező intézmények, kiadó, lapok, tudományos intézetek tönkretétele. A régi munkáját nem segítik, a helyettük alakuló újak pedig – bár anyagi segítséget kapnak – szervezetlenségről, felkészületlenségről tanúskodnak. Nem lett volna egyszerűbb, ha a főleg Magyarországról kapott jelentős anyagi segítséggel a meglévő intézményeket támogatják, s közben külső segítséggel és belső hozzáértéssel megreformálják, korszerűsítik ezeket? Minden bizonnyal, de nem valószínű, hogy VMDK-irányítás alatt lennének, enélkül pedig – mutatja a gyakorlat – nem létezhet magyar művelődési intézmény a Vajdaságban.

És ebbe a nagymértékben téves koncepcióba – sajnos – hathatós magyarországi támogatást is élvez a vajdasági magyarság „érdekvédelmi szervezete”. Mindenekelőtt abban tévedtek a magyar illetékesek, s félő, hogy ez átöröklődik az MDF-től az új hatalomra is, hogy a kisebbség támogatását csak a VMDK-n keresztül tudta (tudja?) elképzelni, amely viszont pártként s nem mindenki érdekét képviselő szervezetként tevékenykedik. Meggondolatlanul segédkeztek új intézmények létrehozásában, miközben a meglévők a lét peremére sodródtak. A régi tönkrement, az új viszont életképtelennek bizonyult. Nem a párttá vált politikai szervezetnek kell fennmaradnia, hanem a kisebbségnek. Kétségtelenül nagyfokú törődés igénye mutatkozott meg Magyarország részéről, de ezt tévesen kanalizálták, a sűgők félrevezették az adományozót. Persze lehetett, mert otthon is hasonló elvek érvényesültek. Imponáló az az igyekezet, ahogy Magyarország megpróbált a kisebbségi művelődési élet minden területével foglalkozni. Ugyanakkor nem valószínű, hogy a határon túli kisebbségek gettóba vezénylése jó gyakorlat. Üdvös, hogy rendeztek határon túli magyar színházak, magyar tanszékek, sajtó stb. gond-

jait számba vevő tanácskozásokat. De ezzel ki is rekesztették ezeket az egyetemes magyar kultúrából, ami legszembetűnőbben abból az érdektelenségből látszott, amely a kisvárdai színházi szemlének kijárt, vagy abból a teljes tájékozatlanságból s felkészületlenségből, amely a tanszékek keszthelyi találkozájára volt jellemző. Nemcsak a magyarországi magyar tanszékek maradtak erről távol, mintha nem ugyanaz lenne magyartanárt képezni Pesten és Pozsonyban, Újvidéken és Pécsen, Kolozsvárt és Szegeden, hanem a jelenlevő illetékesek annak sem néztek utána, hol, melyik határon kívüli tanszéken milyen formában és feltételek mellett folyik a képzés. Igen szorosban kapcsolódik ehhez a határon túliak magyarországi tanulási lehetősége. Teljesen érthetetlen, miért van szükség a nulladik évfolyamra. Azért, mert a szabadkai gimnázium gyengébb, mint a kiskunmajsai? Biztos? S ha Magyarország különbséget is tesz határon belüli és túli egyetemi hallgató között, akkor miért fogadja ezt el a VMDK, amely a közvetítő szerepét vállalta?

Még egy vonatkozásban szembetűnő a magyarországi tájékozatlanság: a sajtóban. Vagy a valós helyzet ismerete nélkül cikkeznek például a területi autonómia létrehozása mellett, vagy a megosztottságot gerjesztik, például azzal, hogy az egyetemi szintű irodalomoktatást elmarasztalják, mert ezt, úgy vélik – mi alapján? – a „választott értékek jellegét nem a nemzeti szempont, hanem a kulturális minőség, következésképp az emberi egyetemesség és nembeliség követelménye határozza meg” (Pomogáts Béla: Az értelmiségképzés stratégiái. *Magyar Nemzet*, 1993. aug. 3.). Igaz, hogy a későbbiek során a cikkíró megkísérli egyensúlyba hozni a „szakmailag és nemzeti tudatban egyaránt erős fiatal értelmiség” képzésének kettősségét, csak azt nem tudni, milyen ismeretek alapján minősíti nem kellően „nemzeti szempontú”-nak az Újvidéken folyó magyartanárképzést. De az efféle viszonyulások még azok közé tartoznak, melyekkel lehet s van értelme polemizálni. Sajnos, olyanok is vannak, szép számban, amelyek vitára sem érdemesek, mert például olyasmit kellene bizonygatni, hogy a titói Jugoszlávia nem azért tette lehetővé az egzisztencialisták ismeretét, hogy a kisebbség figyelmét saját problémáiról elterelje. Vagy hogy a Forum Könyvkiadót meg a Magyar Tanszéket nem azzal a céllal alapították, hogy magyarságtudattal nem rendelkező értelmiséget neveljenek, ahogy ezt egy botcsinálta „délvidéki” szakember nyilatkozta – ki (Botlik József) állandóan cikkezik, mi több, egyharmadnyi könyvet is írt rólunk! – még ez év nyarán is a Kossuth Rádióban sok egyéb képtelenség mellett. És nyilatkozhatta! Ez a kétségbeejtő. Szinte szórakoztató volt hallani az utóbbi magyarországi választási kam-

pány során, hogyan méricskelték a pártok, melyikük hány perc műsoridőt kapott, ugyanakkor viszont rá sem gondoltak, hogy a határon túli magyarság éveken át történő magyarországi megnyilatkozásai szinte teljes mértékben nélkülözték a nézetek pluralitását, mert így készítették a műsorokat.

Szó, ami szó: a vajdasági magyarságnak nem volt s nincs jó – értsd: hiteles – sajtója Magyarországon. Részint kellő ismeretek híján, részint mert a hazai pártharcok függvényeként tudták (tudják?) szemlélni a vajdasági magyarság művelődési életét. Tény viszont, hogy ebben a viszonyulásban hathatósan közreműködtek a Vajdaságból felköltözöttek, akik – mint ez a Vajdaságban is divatba jött – azzal akarták magyarságukat, hatalomhoz, párthoz való nagyfokú lojalitásukat bizonyítani, hogy az otthon maradtak egy részének ellenségképét festgették nagy buzgalommal. Amire az sem szolgálhat mentségül, hogy a kisebbségi ismérvek, jegyek kinyilvánítása Jugoszláviában évtizedeken át valóban háttérbe szorult. Kivált akkor problematikus az efféle viszonyulás, ha olyan szellemi értékeken pipiskedve történik, melyek autentikussága a „környezetváltozással” erősen vitatható, olyannyira, hogy már-már jogtalan szellemi tőkeexportnak, kisajátításnak is tekinthető.

A vajdasági magyarság művelődési élete kapcsán még valamiről kell szólni: az értelmiségről. Kétségtelenül dicséretes, hogy jellege, társadalmi – ebben az esetben kisebbségi – alapfunkciója szerint igyekszik kritikusan viszonyulni a művelődési (s általában a kisebbségi) élet mindennapi eseményeihez is és jelenségeihez is. Ezt bizonyítja többek között a Tótfaluban rendezett kerekasztal, továbbá a *Híd* 1994. 1–4., Itt és most címet viselő kötetnyi tematikus számának mintegy húsz tanulmánya, esszéje, verse – a szám magyarországi recepciója még nem történt meg –, valamint újságcikkek, olvasói levelek sora vagy például Juhász Erzsébet esszékötete, az *Esti följegyzések*. Ugyanakkor viszont bizonyos passzivitás, nem mondanám, hogy közömbösség, de mindenképpen kivárással is jellemzi a vajdasági magyar értelmiséget. Nem bonyolódik vitába, legtöbbször a rázúdított vádakkal, támadásokkal sem száll szembe, mintha abban bízna, hogy az idő majd igazolni fogja szemléletének helyességét, bírálatainak jogosságát. S bár az lassan bekövetkezik, a szórványos megszólalás kevés, kevesebb annál, mint ami nemcsak saját tekintélyének védelmére, hanem megannyi téveszme tisztázása érdekében szükséges lenne. Való tény viszont, hogy a szórványos értelmiségi megnyilatkozásoknak is szerepe van abban az „érdekvédelmi szervezeten” belül megindult platformosodásban, hogy megtörik az egy párt, egy igazság rossz

emlékeket ébresztő monolitság. Új szervezet alakult – Vajdasági Magyarok Szövetsége –, amely ha még nincs is bátorsága a vélemény teljes önállóságát hirdetni és gyakorolni, mindenképpen jelzi, hogy az értelmiség fenntartásai meghallgatásra találtak. Következésképp a művelődési életben is egészségesebb viszonyokra van kilátás, eltűnik az ellenvéleményt nem tűrő, jelentős anyagi előnyt élvező monopólium, ezzel összefüggésben a magyarországi segítség is körültekintőbb lehet, többé talán nem párthűségtől függ, s remélhetőleg ismét életre kap a régebben sokszínűnek ismert vajdasági magyar kultúra.

Megfizettük s még mindig fizetjük érte a tandíjat!

Kétségtelen tény viszont, hogy ébredünk Csipkerózsika-álmunkból. Újból elegendő számú jelentkezője van a Magyar Tanszéknek, könyvkiadásunknak sikerült átvészelnii a válságot, ebben jelentős segítséget nyújtott Magyarország, ismét rendszeresen jelenik meg a Magyar Szó, amely őrzi objektivitását, az Újvidéki Színház megtartja tervezett évi bemutatóit, a szabadkai színházalapítás is elmozdul a holtpontról, Zentán rendszeresen a helyi fiatalok lelkes színházi vállalkozása, a Tanya-színház az idén is megtartotta szokásos bemutatóját és többhetes körútját, továbbra is megjelenik a Híd, az Üzenet, Vajdaság-szerte megannyi tábor kínálja az irodalmi, nyelvi, népzenei, népművészeti ismeretek játékos elsajátítását, bővítését – ebben jelentős segítséget nyújt a Soros Alapítvány –, a szerb oktatási és kulturális minisztérium kezd több megértést tanúsítani s anyagi támogatást nyújtani. Ugyanakkor még mindig nyílt és megoldatlan a tanítóképzés, a lektorátusrendszer kérdése, segítségre szorul a tankönyvkiadás.

Van tehát remény, hogy talpra állhat a kisebbségi kultúra a Vajdaságban?

Van. Kivált, ha tudjuk, hogy a magyarországi támogatásban is változás várható, hogy a segítség az egész magyar kisebbség címére fog érkezni, az elosztás kritériuma pedig a szak- és célszerűség lesz, így ígérik.

Van remény, gondolom, mondom. De mi lesz, ha bekövetkezik az, ami – míg ezeket a sorokat rovom – egyre inkább valószínűnek látszik, a szerb polgárháború?

Attól óvjon meg bennünket a Mindenható!

Újvidék, 1994 augusztusa

JEGYZET

A fenti írás augusztus első felében a kecskeméti Forrás vajdasági számába készült. Megírása óta bizonyos körülmények változtak – a Kosztolányi Dezső Színházban volt két bemutató, a zombori Tanító Karon van részleges és felemás magyar nyelvű képzés, az Új Hét Nap a VMDK szócsöve lett, s megalakult a Szabad Hét Nap, sőt újraindult kéthetente történő megjelenéssel a régi 7 Nap, megalakult az Illyés Alapítvány vajdasági alkuratóriuma, a magyarországi hatalmi struktúra támogatásában is részben más, egészségesebb szándékok látszanak érvényesülni, a Soros Alapítvány által támogatott tankönyvpótló ismeretterjesztő füzetekből egyre több jelenik meg –, ennek ellenére a cikk észrevételei nem kizárólag dokumentumértékűek, hanem továbbra is aktuálisak. – G. L.

